

До спеціалізованої вченої ради Д.17.855.03
Університету державної фіскальної служби
України
08205, Київська область, м. Ірпінь, вул.
Університетська, 31

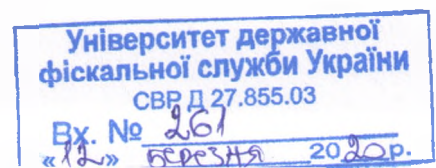
Відгук

**офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора Колба
Олександра Григоровича на дисертацію Богатирьова Андрія Івановича
«Злочинність серед засуджених у місцях несвободи: кримінологічна
характеристика та запобігання», подану на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та
кримінологія; кримінально-виконавче право**

Дисертація Богатирьова А. І. є рукописом, який складається з анотації (сторінки 2-11 цієї роботи); списку опублікованих праць дисертанта за темою дослідження (сторінки 12-18); змісту (сторінки 19-20); переліку умовних скорочень (сторінки 21-22); вступу (сторінки 23-38); п'яти розділів, що містять 20 підрозділів, висновків до кожного із розділів (відповідно сторінки 113-115, 163-164, 267-269, 340-342 та 386-388); загальних висновків по роботі (сторінки 389-400); списку використаних джерел (сторінки 401-442) та додатків (сторінки 443-469).

У вступі дисертації автор аргументовано довів вибір теми свого дослідження (сторінки 23-27); обґрунтував зв'язок цієї роботи з науковими програмами, планами та темами (сторінка 27); визначив мету і завдання даного дослідження (сторінки 27-29), його об'єкт і предмет (сторінка 29), а також навів відомості про методи цього дослідження (сторінки 29-30).

Крім цього, у вступі дисертант надав інформацію про емпіричну базу дослідження (сторінка 31), розкрив зміст наукової новизни одержаних результатів (сторінки 31-35) та повідомив дані про особистий внесок здобувача (сторінка 35),

а також – про практичне значення результатів проведеного ним дослідження (сторінка 36), апробацію його результатів (сторінки 36-37) та про кількість публікацій (сторінки 37-38), тобто здобувач у повній мірі дотримався тих формальних вимог, що пред'являються Міністерством освіти і науки (далі – МОН) України до зазначеного структурного елементу будь-якої дисертації.

Вивчення змісту даного дослідження показало, що А. І. Богатирьов досить вдало та аргументовано довів **актуальність** обраної теми цієї наукової розробки, застосувавши при цьому статистичний (сторінки 24-25 дисертації) та формально-логічний методи пізнання соціально-правових явищ, пов'язаних із запобіганням злочинності у місцях позбавлення волі, що відносяться до сфери виконання покарань (сторінки 23-24, 26-27).

Зокрема, дисертантом встановлено, що протягом 2010-2011 р. р. спостерігалось відносне зменшення кількості злочинів, вчинених засудженими в ході відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк (з 422 до 404), а з 2012 по 2013 р. р. абсолютний показник рівня пенітенціарної злочинності збільшився (відповідно з 465 до 576).

У 2014-2015 р. р. знову спостерігалось незначне зменшення абсолютної кількості зазначеної категорії злочинів у сфері виконання покарань (сторінка 24 дисертації).

У подальші роки мали місце такі ж коливання показників пенітенціарної злочинності, що свідчило, на думку здобувача, про те, що криміногенний стан у місцях позбавлення волі залишається актуальним для дослідження у різних галузях науки, зокрема й кримінологічній (сторінка 25).

При цьому, не дивлячись на те, що зазначеною проблематикою досить активно та результативно займаються як вітчизняні, так і зарубіжні науковці (Г. А. Аванесов, О. М. Бандурка, О. М. Джужа та ін.), дотепер, на переконання дисертанта, дискусійними залишаються питання, пов'язані зі складністю феномену такої злочинності, а також щодо ролі окремих видів злочинів, які впливають на стан, динаміку та географію пенітенціарної злочинності (сторінка 26 дисертації).

З таким підходом у цілому можна погодитись, враховуючи й інші наведені у роботі аргументи щодо актуальності даного дослідження (сторінки 26-27).

Не викликає сумніву також й зв'язок цієї дисертації з науковими програмами, планами та темами. Зокрема, обрана тема дослідження ґрунтується на сучасних положеннях нормативно-правових актів загального (як от: Національна стратегія у сфері прав людини), особливого (Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів) та конкретного (одиночного) спрямування (Концепція реформування (розвитку) пенітенціарної системи України) (сторінка 27 дисертації).

У цьому контексті звертають на себе увагу й правильно визначені здобувачем **мета і завдання** даного дослідження (сторінки 27-28).

Логічно та теоретично виважено сформульовані А. І. Богатирьовим **об'єкт і предмет** дослідження по цій науковій розробці (сторінка 29).

У цілому достатніми для вивчення, аналізу та узагальнення змісту теоретичних, нормативно-правових і емпіричних матеріалів можна визнати й обрані **методи** дослідження (сторінки 29-30).

Такими ж репрезентативними у цьому дослідженні слід вважати й зібрані здобувачем та використані у ньому **емпіричні дані**, а саме:

а) статистичні відомості про кількісно-якісні показники пенітенціарної злочинності в період за 2010-2019 р. р.;

б) офіційна інформація з означених питань Державної судової адміністрації та Міністерства юстиції України за 2010-2019 р. р.;

в) результати анкетування та опитування персоналу установ виконання покарань України та засуджених, які відбували покарання у виді позбавлення волі (відповідно 336 та 432 особи), що є достатнім для проведення досліджень на рівні докторської дисертації (сторінка 31).

Не викликає сумніву й наведена у цій роботі інформація про **особистий внесок** здобувача (сторінка 35) та про **апробацію** результатів даного дослідження (сторінки 36-37).

Оцінка обґрунтованості наукових положень дисертації, їх достовірності та новизни. Достовірність і наукова обґрунтованість положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації А. І. Богатирьова, є очевидними.

Такий висновок ґрунтується на результатах опрацьованих ним та використаних у тексті своєї роботи наукових і нормативно-правових джерел (всього 445 найменувань) (сторінки 401-442); зібраних під час даного дослідження статистичних та інших емпіричних матеріалів (сторінка 31), а також сформульованих дисертантом на цій основі елементів наукової новизни (15 положень), кожен із яких відображено в певній рубриці (вперше – 7; удосконалено – 4; дістали подальшого розвитку – 4) та які несуть у собі у цілому низку нових концептуальних висновків і рекомендацій, що мають теоретичне та практичне значення.

Зокрема, **вперше** автором сформульовано науково обґрунтовану дефініцію «місця несвободи» (сторінки 31-32), а також «злочинність у місцях несвободи» (сторінка 32).

Крім цього, здобувачем **удосконалено** наукові погляди та теоретичні положення щодо кримінологічно значущих ознак злочинності серед засуджених у місцях несвободи (сторінка 33 дисертації) та **дістали подальший розвиток** наукові положення, що стосуються уточнення понятійно-категорійного апарату у сфері дослідження злочинності серед засуджених у місцях несвободи Міністерства юстиції України (сторінка 34).

Про позитивну в цілому оцінку обґрунтованості наукових положень та її достовірності свідчать і відомості про апробацію результатів даного дослідження на 15 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях і круглих столах, а також у двох одноособових монографіях та 24 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях України та з кордоном (сторінки 36-38 дисертації).

Повнота викладу в опублікованих працях положень, висновків і рекомендацій.

Відповідно до інформації, викладеної на сторінках 37-38 дисертації, основні положення даного дослідження висвітлено у 43 публікаціях, серед яких: 2 одноособові монографії, 2 монографії і один навчальний посібник у співавторстві, 24 статті, опубліковані у фахових наукових виданнях України, з яких 5 – у зарубіжних джерелах, та 15 тез наукових доповідей на науково-практичних конференціях, круглих столах і симпозиумах. При цьому, варто зазначити, що всі зазначені наукові праці А. І. Богатирьова і по формі, і по змісту та об'єму відповідають вимогам МОН України, що пред'являються до такого виду наукових розробок, та в повній мірі кореспондуються і відображають зміст його дисертації.

Більш того, проведений аналіз їх змісту дає всі підстави стверджувати, що дане дослідження дисертантом проведено самостійно та без запозичень положень і результатів інших науковців.

Як показали результати вивчення цієї роботи, у ній є також низка висновків, положень і рекомендацій, що мають важливе **теоретичне та практичне значення**.

У першу чергу, мова ведеться про **розділ 1** даної дисертації «**Теоретико-методологічні засади злочинності серед засуджених у місцях несвободи України**», що складається з 4-х підрозділів (сторінки 39-115), у якому найбільш обґрунтованими та цінними можна вважати наступні положення:

1) результати проведеного аналізу сучасних наукових розробок, пов'язаних із з'ясуванням сутності та змісту пенітенціарної злочинності, а також із запобіжною діяльністю у цьому напрямі (сторінки 44-55) та висновок здобувача про те, що ці праці створили належне методологічне підґрунтя для подальших наукових пошуків у даному сенсі (сторінки 56-57 дисертації; підрозділ 1.1.);

2) результати вивчення наукових підходів, що стосуються змісту методології наукових досліджень (сторінки 65-73) та виведені автором на цій основі три напрями наукових пошуків, спрямованих на розробку проблем пенітенціарної злочинності (сторінки 73-74; підрозділ 1.2.);

3) науково обґрунтована пропозиція дисертанта про створення обліку потерпілих від пенітенціарної злочинності в Адміністрації ДКВС України (сторінки 95-96; підрозділ 1.3.);

4) виведене автором співвідношення понять «місця позбавлення волі» та «місця несвободи» (сторінки 100-104; підрозділ 1.4.);

5) встановлена здобувачем типологія місць несвободи (їх 42) (сторінка 105; підрозділ 1.4.);

б) виведені дисертантом критерії визначення місць несвободи (сторінка 106; підрозділ 1.1.).

Висновки до розділу 1 (сторінки 113-115 дисертації) у цілому відображають зміст дослідження та витікають із його положень.

Немало цікавих та цінних у контексті теоретичної та практичної значущості положень викладено здобувачем і в **розділі 2 дисертації «Кримінальні засади дослідження злочинності серед засуджених у місцях несвободи»**, який складається з трьох підрозділів (сторінки 116-164).

Зокрема, до таких, як видається, можна віднести наступні із них:

а) висновок автора на сторінці 122 (підрозділ 2.1) про те, що злочинність негативно впливає на процес виправлення та ресоціалізації засуджених;

б) аргументація дисертанта про необхідність створення оригінальної доктрини запобігання злочинності (сторінки 123-124; підрозділ 2.1.);

в) позиція здобувача щодо введення на нормативно-правовому рівні терміну «пенітенціарний» взамін терміну «кримінально-виконавчий» (сторінки 133-134; підрозділ 2.1.);

г) виведені автором засоби інституалізації в місцях несвободи та сформульовано ним авторське поняття з цього приводу (сторінка 140 дисертації; підрозділ 2.2.);

г) встановлені дисертантом інституціональні особливості пенітенціарного рецидиву, які варто враховувати при його запобіганні в місцях несвободи (сторінки 142-144; підрозділ 2.2.);

д) визначені здобувачем негативні фактори, що впливають на ефективність запобіжної діяльності у місцях несвободи (сторінка 145; підрозділ 2.2.);

е) встановлені автором проблеми, що стосуються деформації персоналу місць несвободи (сторінка 154; підрозділ 2.3.);

є) виведені дисертантом 2 групи причин професійної деформації персоналу місць несвободи (сторінки 155-156; підрозділ 2.3.);

ж) запропоновані здобувачем заходи запобігання професійній деформації персоналу місць несвободи (сторінки 162-163; підрозділ 2.3.).

У цілому такими, що витікають із змісту та відображають його положення, можна вважати й **висновки до розділу 2** дисертації (сторінки 163-164).

Як показують результати вивчення рецензованої роботи, чимало важливих теоретико-прикладних положень викладено й в **розділі 3 «Кримінологічна характеристика злочинності серед засуджених у місцях несвободи України»**, який складається з п'яти підрозділів (сторінки 165-269), а саме – це:

1) визначені автором особливості реалізації кримінологічної політики у сфері запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи (сторінки 168-169; підрозділ 3.1.);

2) вдало використаний у підрозділі 3.1. емпіричний матеріал (сторінки 172, 177-178, 183, 184-185);

3) здійснений здобувачем поділ детермінант злочинності у місцях несвободи на суб'єктивні (внутрішні) та об'єктивні (зовнішні) (сторінки 195-196; підрозділ 3.2.);

4) встановлені дисертантом особливості детермінант злочинності у місцях несвободи (сторінки 196-198; підрозділ 3.3.);

5) виведені автором форми впливу на засудженого в місцях несвободи кримінальної субкультури (сторінки 207-208; підрозділ 3.2.);

б) сформульована здобувачем схема кримінологічної характеристики особи злочинця у місцях несвободи (сторінка 217; підрозділ 3.3.);

7) уміло використані у тексті підрозділу 3.3. емпіричні матеріали (сторінки 218, 220, 221, ін.);

8) такі ж результати, що відображені в підрозділі 3.4. дисертації (сторінки 246-248, 250, ін.);

9) здійснений автором поділ латентної злочинності у місцях несвободи на види (їх він вивів три) (сторінки 259-260; підрозділ 3.5.);

10) встановлений здобувачем перелік негативних чинників, які впливають на латентність у місцях несвободи (сторінка 260; підрозділ 3.5.).

У цілому такими, що витікають із змісту та відображають основні його положення, можна вважати й **висновки до розділу 3** (сторінки 267-270).

У свою чергу, в **розділі 4** дисертації «**Теорія та система запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи України**», який складається з чотирьох підрозділів (сторінки 270-342), до найбільш обґрунтованих можна віднести наступні із них:

а) науково виважена позиція автора щодо співвідношення термінів «запобігання» та «протидія» злочинності (сторінка 274; підрозділ 4.1.);

б) висновок здобувача про те, що злочинність серед засуджених у місцях несвободи слід розглядати як систему, яка функціонує за тими ж фундаментальними принципами, що й загальна система злочинності (сторінка 275; підрозділ 4.1.);

в) узагальнення дисертанта, відповідно до якого запобіжну функцію у місцях несвободи виконують заходи кримінально-правового та кримінально-виконавчого характеру (сторінки 281-283; підрозділ 4.2.);

г) виокремлені автором запобіжні функції у місцях несвободи (сторінки 283-284; підрозділ 4.2.);

ґ) висновок здобувача про можливості кримінологічного прогнозування злочинності серед засуджених у місцях несвободи (сторінка 293; підрозділ 4.3.);

д) виведені дисертантом види кримінологічного прогнозування у місцях несвободи (сторінка 296; підрозділ 4.3.);

е) сформульовані у цій роботі вимоги до змісту кримінологічного прогнозування у місцях несвободи (сторінки 298-299; підрозділ 4.3.);

е) виведене здобувачем авторське поняття «кримінологічне прогнозування у місцях несвободи» (сторінка 306; підрозділ 4.3.);

ж) визначені у даному дослідженні етапи кримінологічного планування у місцях несвободи (сторінки 308-309; підрозділ 4.3.);

з) виведені дисертантом вимоги щодо кримінологічного планування у місцях несвободи (сторінки 314-316; підрозділ 4.3.);

і) встановлені у цій роботі завдання запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи (сторінки 320-321; підрозділ 4.3.);

к) сформульовані у підрозділі 4.4. даної дисертації критерії оцінки ефективності функціонування місць несвободи (сторінки 332-335; підрозділ 4.4.);

л) запропоновані здобувачем бальні оціночні показники ефективності запобіжної діяльності у місцях несвободи (сторінки 336-337; підрозділ 4.4.);

м) виведений у цій роботі алгоритм аналізу злочинності у місцях несвободи (сторінки 338-339; підрозділ 4.4.).

Висновки до розділу 4 є такими, що витікають із змісту та відповідають вимогам його основних положень (сторінки 340-342).

Результати вивчення змісту **розділу 5 «Заходи запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи та способи їх удосконалення»**, який складається з чотирьох підрозділів (сторінки 343-388), показали, що у ньому є також ряд положень, які мають теоретичне та практичне значення.

До таких, зокрема, відносяться наступні:

1) результати аналізу зарубіжного досвіду з питань запобігання злочинності у місцях несвободи у ФРН, Франції, Англії; інших державах (сторінки 345-355; підрозділ 5.1.);

2) висновки дисертанта по підрозділу 5.1., що стосується позитивних напрацювань за кордоном з питань запобіжної діяльності у місцях несвободи (сторінки 359-360);

3) здійснена у цій роботі класифікація правових заходів запобігання злочинності у місцях несвободи (сторінка 363; підрозділ 5.2.);

4) сформульовані автором напрями загальносоціального запобігання злочинності у місцях несвободи (сторінки 366-367; підрозділ 5.2.);

5) визначена здобувачем мета спеціально-кримінологічного запобігання злочинності у місцях несвободи (сторінки 372-373; підрозділ 5.3.);

б) виокремлені у цій дисертації три стадії індивідуально-профілактичного запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи (сторінки 385-386; підрозділ 5.4.).

Висновки до розділу 5 (сторінки 386-388) можна вважати в цілому такими, що витікають із змісту та відображають його основні положення.

Аналогічну оцінку заслуговують у зв'язку з цим й **загальні висновки** по рецензованій роботі (сторінки 389-400).

Достатньою, як з кількісного, так і з якісного боку, є й **літературна база** цієї дисертації, яка використана А. І. Богатирьовим у тексті даного дослідження (всього 445 найменувань) (сторінки 401-442).

Професійно грамотно та уміло зібрані і використані у тексті дисертації й **додатки** до цієї роботи (всього п'ять найменувань) (сторінки 443-469).

Повнота і по змісту, і по структурі викладення змісту даної дисертації співпадає з нею і її **автореферат** (об'єм – 39 сторінок), який, крім цього, відповідає тим вимогам, що пред'являються МОН України до такого виду наукових розробок.

Поряд з цим, у дисертації А. І. Богатирьова є ряд положень, висновків і рекомендацій, які носять **дискусійний характер** і потребують додаткової аргументації автора у ході її захисту, а саме:

1. Сформулювавши на сторінках 27-29 дисертації 21 завдання дослідження, здобувач вивів тільки 15 елементів його наукової новизни (сторінки 31-35), застосувавши, як видається, не досить вдале об'єднання результатів по декількох із них, що в певній мірі знижує репрезентативність та загальну оцінку даної наукової розробки.

2. Як видається, досить формально та поверхово визначено перелік і зміст усіх елементів наукової новизни (сторінки 31-35), що також знижує загальне

враження від отриманих результатів дослідження, які більш конкретно, точно та виважено викладені у тексті дисертації.

Зокрема, на сторінці 31 у рубриці «вперше» дисертант зазначив, що на рівні наукового пошуку комплексно досліджено ступінь достовірності наукового обґрунтування та наукового прогнозування, що відрізняється від попередніх розробок у цій сфері.

Логічно, у зв'язку з цим, виникає питання «У чому ж полягає така відмінність?».

Крім цього, це положення наукової новизни тільки виграло б, якби замість слова «досліджено» було використано слово «встановлено».

Аналогічні зауваження можна пред'явити й до інших положень наукової новизни. Так, А. І. Богатирьов зазначає, що ним вперше виявлено основні проблеми злочинності у місцях несвободи та сформульовано авторське бачення шляхів їх вирішення, жодним словом не говорячи ні про перші, ні про другі аспекти свого дослідження (сторінка 31).

3. Як у назві дисертації, так і в її тексті здобувач використав словосполучення «місця несвободи», вивівши при цьому власну дефеніцію цього поняття (сторінка 113; підрозділ 1.4.).

Поряд з цим, наведена у роботі аргументація, що такі підходи використовуються у підзаконних нормативно-правових актах Генеральної прокуратури, Міністерства юстиції України, а також у доповідях Уповноваженого Верховної ради України з прав людини та міжнародних неурядових організаціях та звітах громадськості суперечить чинному законодавству України у сфері виконання покарань, у якому такий термін не визначено.

Більш того, даючи власне поняття «місця несвободи», автор чомусь до них не відніс арештні дома, статус засуджених у яких, відповідно до вимог ч. 2 ст. 51 Кримінально-виконавчого кодексу України, прирівняний до осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі.

Натомість, у авторському варіанті даного визначення мова ведеться про виправні центри виконання покарань, які згідно до вимог розділу II Особливої

частини зазначеного Кодексу віднесені до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі (несвободи).

Хотілося б почути в ході захисту ґрунтовні пояснення з цього приводу.

4. Поверховими та формальними є висновки по розділах цієї дисертації (сторінки 113-115, 163-164, 369-370, ін.), які кількісно не відповідають числу підрозділів дисертації та не носять узагальнений характер, що, звичайно, дещо знижує позитивне в цілому враження від роботи.

5. На с. 263 наукової роботи дискусійним є висновок автора дослідження про те, що незаконне використання засудженими у місцях несвободи комп'ютерних систем можна кваліфікувати як кіберзлочинність, яка вчиняється засудженими умисно або з необережності для посягання на відносини у сфері автоматизованої обробки інформації, права власності фізичних та юридичних осіб на інформацію і доступ до неї. Варто зазначити, що засуджений в установі виконання покарань користується мережею «Інтернет» тільки під контролем працівника установи, йому заборонено вільно користуватися телефоном, а тому кваліфікувати його дії як кіберзлочинність є недостатньо обґрунтованими.

6. На жаль, автор наукової роботи під час проведення дослідження не висловив власну позицію щодо проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (щодо ліквідації корупційної схеми в пенітенціарній системі шляхом вилучення статті 391 Кримінального кодексу України) реєстр. № 2079 від 06.09.2019. Вважаю, що дане зауваження варто усунути під час публічного захисту.

Разом з тим, не дивлячись на вищевказані зауваження, варто зазначити, що вони носять **теоретико-пізнавальний** та рекомендаційний характер і суттєвого впливу на в цілому високий рівень проведеного дослідження не мають.

Висновок: дисертація Богатирьова Андрія Івановича «Злочинність серед засуджених у місцях несвободи України: кримінологічна характеристика та запобігання», що подана на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право, є завершеною кваліфікованою працею, що вирішує проблеми злочинності у місцях несвободи України та яка у повній мірі відповідає вимогам МОН України, що пред'являються до такого виду наукових розробок, а також пунктів 9, 10, 12, 13 Порядку присудження ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (з відповідними змінами), а її автор заслуговує присудження йому наукового ступеня доктора юридичних наук за обраною спеціальністю.

Офіційний опонент

Професор кафедри кримінального права
і процесу Національного університету
«Львівська політехніка»,
доктор юридичних наук, професор

О. Г. Колб

«21» березня 2020 року

Підпис

професора кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
доктора юридичних наук, професора Колба О. Г. засвідчую

Вчений секретар Національного університету «Львівська політехніка»

Р. Б. Брилинський